-Gero_1_10 01/03/10 12:18 Side 4

Ph.d. afhandling: *De ældre* i det offentlige samtalerum og som kategori i massemedier

I det offentlige samtalerum er "de ældre" stadig betegnelsen for de afvigende, som man taler om, men som ikke selv tildeles en stemme eller adresseres som modtagere

Fremvæksten af alderskategorier og forestillinger om dem er afhængig af sociale, politiske og økonomiske processer (Hareven 1995). Hvem, der tilhører kategorien *ældre*, og hvem der ikke gør det, er derfor noget, der har forandret sig over tid, og det ser også forskelligt ud, hvis man ser det fra forskellige sider i verden i dag. Selv indholdet i det at tilhøre denne kategori skifter, afhængigt af, hvilken sammenhæng kategoriseringen foregår i.

Vi forstår i høj grad os selv i relation til allerede etablerede betydninger, som findes omkring os, og disse betydninger kommer blandt andet til udtryk i det offentlige samtalerum. Der er flere grunde til, at offentlige arenaer som fx massemedier og politik er vigtige at studere, hvis man gerne vil forstå ældres status og rolle i samfundet. De måder at skabe betydning og mening på, som gennemsyrer vores hverdag, kommer i stor udtrækning fra massemedier og politik. Udbredelsen af medier og det, man kan kalde det *medierede offentlighedsrum*, altså fora, som man deltager i ved at konsumere og producere tekst, lyd og billeder, er øget betydeligt i dagliglivet (Thompson 2001). I dette medierede offentlighedsrum foregår der forhandlinger og diskussioner om, hvordan vi skal forholde os til hinanden som medborgere (eller konsumenter), og om hvordan samfundet skal organiseres. Desuden har det offentlige samtalerum betydning for den politiske diskussion om ældre menneskers rettigheder og forpligtelser. Når man skal forholde sig til diskussioner om ældres rolle i samfundet nu og i fremtiden, er det derfor vigtigt at være opmærksom på de knudepunkter, som dagens diskussioner fokuserer på, når kategorien *ældre* beskrives.

Ældre som "de andre"

Som et eksempel på, hvordan ældre mennesker indgår i det offentlige samtalerum, kan man se på, hvordan gruppen repræsenteres i massemedier. Tidligere studier har vist, at ældre mennesker er underrepræsenteret i vestlige massemedier set i forhold til deres andel af befolkningen. Ifølge Healey & Ross (2002) har underrepræsentationen af ældre personer stort set været den samme siden 1960erne, da man begyndte at udføre denne slags studier, til de tidlige 2000-år. Der findes dog indikationer på, at der er sket en øgning i de senere år.

Underrepræsentationen hænger sammen med forestillinger om kategorien. Når det drejer sig om de mere kvalitative aspekter af, hvordan ældre som kategori repræsenteres i massemedier, viser studier, at dette forekommer omkring et mindre antal temaer som *sygdom* og *afhængighed*, selv om mere positivt ladede egenskaber som *visdom* og *erfaring* også forekommer. *Aldring som forfald* kan siges at være den bærende metafor. Gennem denne metafor knyttes aldring til kroppen alene og beskrives tilmed som en nedadgående proces. Et andet tilbagevendende tema er, at ældre som kategori beskrives som et samfundsansvar (Nilsson 2008). Disse resultater ser ud til at være konstante gennem de seneste årtier, selv om der også er sket en ændring i de senere år. Der ser ud til at være kommet flere positive repræsentationer af ældre personer og af det at ældes. Måske har det noget at gøre både med ændret adfærd og forandrede forventninger til dem, som nu træder ind i kategorien af pensionister?

Studier har vist, at disse mere positive billeder ofte forholder sig til de mere traditionelle billeder af aldring som forfald. Det er i relation til de billeder, at det positive skrives frem som en overskridelse af normer og forventninger. Forskere har også peget på, at repræsentationer af ældre i massemedier er polariserede ved at de ensidigt fremstilles i negative eller positive termer (Blaakilde, Kirk og Swane 1998).

Et eksempel på den dominerende forståelse af ældre som kategori kommer fra en svensk avisartikel, som beskriver en tragisk hændelse - og dog gør det på en ganske hverdagsagtig måde. Artiklen handler om en 71-årig demenssyg kvinde, som døde efter en flytning mellem to sygehuse. Det, som gør denne artikel til et godt eksempel, er dens naturliggørelse af sammenhængen mellem "gammel" og "syg".

Det var ikke muligt at redde hendes mors liv. Men Ingrid Carlqvist vil fortælle om sagen for at vise, hvor farligt det kan være at flytte gamle mennesker. "Man må være meget forsigtig. I mors tilfælde gik det hele så hurtigt; der var aldrig tale om nogen form for forberedelse." (Aftonbladet 7. september 2002).

Gamle mennesker sidestilles her med syge og demensramte mennesker. På en helt indforstået og umærkelig måde sker der således en omformulering fra en specifik demenssyg 71-årig kvinde til *gamle mennesker*; fra sætningen *Det var ikke muligt at redde hendes mors liv* til: hvor *farligt det kan være at flytte gamle mennesker*. Et partikulært aspekt, nemlig demenssygdommen, kommer til at repræsentere hele personen. Og på samme måde kommer en partikulær del af gruppen, nemlig *demenssyge personer* til at definere hele kate-

-Gero_1_10 01/03/10 12:18 Side 5

gorien *gamle mennesker*. Denne måde at repræsentere kategorien på, berøver *gamle* et eget handlingsaspekt; de bliver til nogen, der bliver flyttet rundt med. Det, som i artiklen fremhæves som et moralsk problem, er den dårlige kommunikation mellem de ansvarlige for flytningen og den 71-åriges datter. Den forberedelse, som aldrig blev tilbudt, gjaldt ikke den demenssyge kvinde selv, men derimod kvindens voksne datter, der i kraft af kommunens handling blev frataget en status som aktør. Det, at *gamle* er et objekt for *andres* handlinger, bliver ikke problematiseret, men er i stedet en af de forudsætninger, som teksten hviler på i sin sammenkobling af *gamle* og *syge*.

Positivt og negativt

Det er langt fra alle personer, som i andre sammenhænge regnes for at være *ældre* eller *gamle*, der kan placeres i denne fortolkningsramme. Der findes mange eksempler på politikere og ledere, som optræder i massemedier og politiske diskussioner, uden at deres alder bliver berørt, ligesom der også forekommer positive repræsentationer af *almindelige* ældre mennesker og af det at blive ældre. Men så snart deres alder fremhæves, risikerer deres kompetence eller autoritet at blive undergravet, og dermed kan deres præstationer relateres til metaforen om aldring som forfald.

Jeg vil give et eksempel på, hvordan ældre menneskers præstationer ofte sættes i relation til den dominerende forestilling om aldringens betydning, og desuden vil jeg vise, hvordan et positivt billede samtidig kan forstærke det dominerende billede af aldring som forfald, betragtet som en kategorisering. Hensigten med dette er at vise, hvordan repræsentationen af ældre mennesker som individer er afhængige af, hvordan *kategorien* ældre repræsenteres.

Eksemplet er hentet fra en anmeldelse af en bog af forfatteren Elmore Leonard. Om Leonard står blandt andet:

Han er en yderst omhyggelig forfatter, og hans vigtigste kropsdel er øret. Som 79-årig er det muligt, at ydre lydindtryk når ham som mumlende tonearter, men for sprogrytmer og ordenes bærekraft har han absolut gehør. (Dagens Nyheter 12 september 2004)

Selv om dette er den eneste gang i artiklen, at alder nævnes, så sættes Leonards værk og formåenhed til at skrive i relation til, at aldring indebærer funktionssvækkelse, sygdom og forfald. Hans kompetence som forfatter sættes i relation til en hørenedsættelse, som antages at *kunne* hænge sammen med hans alder. Kompetence stættes op mod funktionsnedsættelse. Hørenedsættelse forekommer i alle aldre, men til hvilke andre alderskategorier ville dette kunne knyttes sammen på en så uproblematisk måde? Ifølge det dominerende billede er der en helt logisk sammenhæng mellem hørenedsættelse og høj alder, og i stedet for at være nedvurderende, er det positivt ment. Henvisningen til en mulig hørenedsættelse er en måde at fremhæve Leonards geni på, og aldringens forfald bliver den

I denne artikel diskuteres det, hvordan ældre som kategori og aldring som proces repræsenteres i offentligheden, i det offentlige samtalerum. For det første diskuteres det, hvorfor det er vigtigt at studere, hvordan kategorien repræsenteres i medier og politik og for det andet, hvordan dette foregår, og hvad det indebærer for ældres rolle som aktører i dette offentlige samtalerum.

Magnus Nilsson, Fil. Dr. og videnskabelig medarbejder ved National Institute for the Study of Ageing and Later Life (NISAL)
Linköpings universitet
magnus.j.nilsson@liu.se

Studier har vist, at ældre mennesker er underrepræsenterede i vestlige massemedier set i forhold til deres andel af befolkningen

-Gero_1_10 01/03/10 12:18 Side 6

Der er også positive repræsentationer af almindelige ældre mennesker og af det at blive ældre. Men så snart deres alder fremhæves, risikerer deres kompetence eller autoritet at blive undergravet, og dermed kan deres præstationer relateres til metaforen om aldring som forfald

ramme, som muliggør en gestaltning af dette. Den almene karakteristik af aldringens konsekvenser i det dominerende billede gør hans præstation endnu større, end hvis Leonard ikke var blevet indskrevet i kategorien *ældre*. På den ene side overskrider han forventningerne til en person tilhørende kategorien *ældre*, men på den anden side skrives han ind i selvsamme kategori, ved at hans evne som forfatter sættes i relation til hans alder. Det, at han overskrider kategoriens begrænsninger i den ene forstand, betyder derfor ikke nødvendigvis at han gør det i den anden, som eksemplet med hørelsen viser. Udsagnet styrker forfaldsmetaforens dominans og dens kobling til kategorien *ældre* ved at dens funktion som referencepunkt opretholdes.

Hvad eksemplet også viser, er, hvordan det inden for det dominerende billede er kroppen, som sættes i fokus, og at alderen relateres til kropslige funktioner i stedet for eksempelvis erfaring, kompetence og livserfaring.

"Vore ældre"

En udbredt måde at udtrykke sig om ældre mennesker på er ved at omtale dem som *de ældre*, som om alle kategoriens medlemmer defineres og karakteriseres af de samme ting; for eksempel af at alle ældre er funktionssvækkede. Eller omvendt, at det er dét, som betragtes som fælles i kategorien, som gør den interessant at tale om. Et udslag af denne homogenisering af kategorien, som også hænger sammen med det dominerende billede af ældre, er udtrykket *vore ældre*, eller *vore gamle*. Birgitte Rørbye (1998) nævner udtrykket som et eksempel på en relativ neutral term, som anvendes for at beskrive ældre mennesker som "de andre", altså som afvigende fra normen. Men en analyse af, hvordan udtrykket anvendes og hvad det indebærer, kan sige meget om den status, som ældre som kategori har i det offentlige samtalerum, ikke mindst når det drejer sig om at påpege et både adresseret og adresserende fællesskab, nemlig den nationale offentlighed. Det sker, når et "vi" taler om et "de". Når udtrykket *vore ældre* anvendes, er det fortrinsvis for at fremhæve misforhold eller samfundsmæssige problemer hvad angår ældre menneskers velfærd eller status i samfundet. I massemedierne forekommer dette hovedsageligt i tekster, hvor skribenten er oprørt over, hvordan *vore ældre* behandles. Det forekommer også i tekster fra politiske partier, hvor man vil pointere samfundets ansvar for kategorien. Dette ses i eksemplet nedenfor fra en debatartikel om medicinudskrivning til ældre mennesker.

I al vores velvilje for, at vores gamle skal have det godt på deres ældre dage, slippe for at have ondt og få smerter, som ofte følger med høj alder, er det gået stærkt? (..) Det kan ikke være løsningen at stoppe vore ældre med mængder af piller. (Dagens Nyheter, 6 september 2004)

I citatet tiltales et "vi", som samtidig tildeles en aktørrolle. I stedet for at tale til ældre selv, taler man *om* ældre, her gennem synonymerne *vore ældre* og *vore gamle*. "De" gøres til et objekt for omsorg hos dette "vi", det fællesskab, der tiltales. Debatartiklen er skrevet med et mere hverdagsagtigt sprog end den medicinske terminologi, som et studie af medicinudskrivninger ville have været skrevet i. I artiklen bruges udtryk som *på deres ældre dage* og *gået stærkt*, samt *med mængder af piller*, og ved at udtrykke sig på denne måde henvender man sig til det offentlige, folkelige fællesskabs ansvar for vore ældre. Ansvaret bliver således bredt ud, så det ikke bare handler om medicinudskrivning, som alene fagfolk i sundhedsbranchen har ret til at udskrive; det retter sig derfor til offentligheden som et forestillet fællesskab (Warner 2002). I samklang med dette hverken gives eller har *vore ældre* selv ansvaret for de lægemidler, de indtager.

Denne måde, som udtrykket *vore ældre* bruges på, henviser til en talen *om* og ikke *med* og *til* ældre. Det "vi", som påkaldes, indkluderer dermed ikke ældre selv (og heller ikke børn og unge). I stedet er det et fællesskab af ikke-ældre, som adresseres. Kategorien bliver derigennem konstrueret som et objekt for offentligheden og det nationale fællesskab. Den måde, som udtrykket *vore ældre* bruges på, antyder en forståelse af kategorien som en, der har ret til at forvente sig omsorg, men ikke til selv at tage ansvar for udformningen af denne. Når udtrykket *vore ældre* sættes i relation til dets forekomst i en offentlighed, er det muligt at argumentere for, at udtrykket *vore ældre* aktivt gør ældre til en kategori, som et "vi" har et ansvar

-Gero_1_10 01/03/10 12:18 Side 7

FOTO: ANNE LEONORA BLAAKILDE

for, og det bliver dermed også "vores" perspektiv, som styrer, hvordan "deres" behov og ønsker ser ud. Det bekræfter, hvad jeg ovenfor har skrevet om, at *ældre* fratages deres aktørrolle gennem metaforen om aldring som forfald.

Selv om der er sket en udbredelse af, hvordan ældre og aldring repræsenteres i det offentlige samtalerum, er det stadig metaforen om aldring som forfald, der udgør referencepunktet for forståelse. Ældre konstrueres i stor udstrækning som et objekt for offentligheden og det nationale ansvar på en både kompliceret og modsigelsesfuld måde i det offentlige samtalerum. I relation til offentligheden er ældre stadig de afvigende, dem, som man taler om, men som ikke selv tildeles en stemme eller adresseres som modtagere. Man kan se ældres problematiske relation til offentligheden som præget af en proces, jeg kalder for *inkluderende andengørelse*, eftersom ældre i stor udstrækning udelukkes som aktører fra det offentlige samtalerum, men indsluses i det nationale fællesskab.

Note 1

Artiklen er oversat fra svensk, hvor den har titlen *"De äldre"* i det offentliga samtalet. Teksten er oversat af Anne Leonora Blaakilde, som har valgt at bruge betegnelsen *det offentlige samtalerum* om det svenske *offentliga samtalet*. Artiklen bygger på forfatterens svenske ph.d. afhandling som angivet i referencelisten.

Referencer

Aftonbladet, 7 september (2002). Ingrids mamma tvingades från hemmet – dog.

Blaakilde, A. L., Kirk, H. & Swane, C. (1998). Mennesket i Gerontologien. I Blaakilde, A. L. & Swane, C. (red.) *Aldring og Ældrebilleder –mennesket i gerontologien*. København: Munksgaard.

Dagens Nyheter, 12 september (2004), På Elmore Leonards sidor står inget av en slump.

Dagens Nyheter, 6 september (2004). Ny alarmrapport: 25 olika mediciner per dag vanlig dos inom äldrevården. Fyra av tio får antidepressiva medel

Hareven, T. K. (1995) Changing Images of Aging and the Social Construction of the Life Course. I Featherstone, M. & Wernick, A. (red.) *Images of Aging. Cultural Representations of Later Life*. London/New York: Routledge. Pp 119–134.

Healey, T. & Ross, K. (2002) Growing old invisibly: older viewers talk television. *Media, Culture & Society*. 24: 105–120

Nilsson, M. (2008) *Våra äldre. Om konstruktioner av äldre i offentligheten. Linköping Studies in Arts and Science* No. 450. Linköping: Linköpings Universitet

Rørbye, B. (1998) Ældrebilleder – mellem mennesker og medier. I Blaakilde & Swane (red.) *Aldring of ældrebilleder – mennesket i gerontologien*. København: Munksgaard Pp. 83–128.

Thompson, J. B. (2001) *Medierna och modernite-ten*. Göteborg: Daidalos

Warner, M. (2002) *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books

Fotos fra oven:

Foto fra gadebilledet i Stockholm, 2007. På reklamesøjler eksotiseres aldring som en visuel forfaldsproces gennem en oplevelse, man kan få ved hjælp af teknologisk manipulation af sit portrætforto.

Forside fra gratisavisen Urban 19.januar 2009. *Mormor* italesættes her som en kategori af ensomme personer.